

Pozsony Ferenc

SZÉKELYKAPUK KOLOZSVÁRON?

A kapu a tértagolás fontos tárgyi eleme és szimbóluma. Legtöbbször az egyéni, a családi, a privát, a nyilvános és a közösségi tér elválasztását, illetve behatárolását valósítja meg a kerítéssel, a gyeppel és a határral együtt. Péntek János figyelmeztetett tanulmányaiban arra, hogy milyen szoros kapcsolat van a különböző térelválasztó elemek, a tértagolás terminológiája, a földrajzi környezet, a társadalmi szerkezet és egy adott közösség értékrendje, valamint mentalitása között.¹

Péntek János nyelv- és földrajzi vizsgálatai során azt emelte ki, hogy Erdély vármegyei településein, ahol elsősorban jobbágycsaládok művelték a földesurak által birtokolt földeket, nem fordítottak különösebb figyelmet, gondot a térelválasztásra vagy annak elemeire. Ezzel szemben az autonóm Királyföld és Székelyföld szabad faluközösségeiben a gazdák már tudatosan, nagyobb gonddal készített kerítéseikkel, kapuzataikkal jelezték telkeik és földterületeik határát.²

A kapuk és a kerítések a térelválasztás és a tértagolás eszközeiként elsősorban természetrajzi, másodsorban társadalmi, harmadsorban pedig kulturális/mentális sajátosságokat tükröznek. Gondoljunk az erdélyi szászok lineáris és zárt utcaserkezetére, amely elsősorban egy-egy frank típusú ház és egy-egy magas, fedett, sokszor boltíves kapuzat ritmikusan ismétlődő sorozatából állt. A kőből vagy a téglából épített királyföldi kapuk és házak alapvetően megakadályozták, hogy az idegen vagy a járókelő bepillantasson, beléphessen a szász család zárt életterébe, privát szférájába.³ Azokkal szemben a Tatros

völgyében fekvő gyimesi csángó családok telkeit egészen az utolsó évtizedekig olyan léckerítések határolták, melyeken keresztül minden jó szándékú ember bátran átléphetett, ugyanakkor kintről is teljes betekintést nyerhetett egy másik család privát szférájába és életterébe.

Miközben Nyugat-Európa vagy az Egyesült Államok településein a szomszédos családok közötti térelválasztó elemek már fokozatosan megszűntek, vagy azokat dekoratív díszcserjék, sövények helyettesítették, addig Kelet-Európában egyre magasabb, egyre szolidabb, nehezebben átjárható kerítéseket építettek. A 20. század második felében, különösen az 1962-es erőszakos kollektivizálást követő évtizedekben már nem is egy adott földterület nagysága vagy minősége rendelkezett presztízsszerző erővel, hanem elsősorban az előtte emelkedő kapu és az adott parcellát körülhatároló kerítés. Éppen ezért mindkettő csakhamar státuszszimbólummá vált.⁴

*

A székelyek elsősorban az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején, az osztrák és az orosz csapatok ellen viselt csatáik révén kerültek be a magyar értelmiségiek érdeklődésének középpontjába. A szabadságharc hadi és honvédő eseményei azt is elősegítették, hogy a sajátos rendi autonómiával és azonoságtudattal rendelkező székelység betagoľódjon a modern polgári magyar nemzeti közösségbe.⁵

A székelyek eredete és kultúrája iránti érdeklődés a szabadságharc leverése után is tovább folytatódott, s ezt a szükségletet elégítette ki Orbán Balázs munkája, a *Székelyföld leírása*, a Benedek Elek által

¹ „A tértagolás terminológiájából tehát arra következtethetünk, hogy a földrajzi természeti táj nyelvi, gazdasági és jogi birtokbavétele, tagolása több fokozatban ment végbe. Egy-egy ilyen fokozat, kör – éppen a jelölésére szolgáló tanúsó révén – hajdani művelődési módhoz és birtoklási formákhoz kapcsolódik. Nem maga az élettér növekedett meg. Ellenkezőleg: az egyén és a család élettere leszűkült, az a jelképes kert egyre kisebb lett, de mindig a család tulajdonában maradt, függetlenül a külterület birtoklási formáitól. Fokozatosan növekedett viszont az intenzíven kiélt terület, a megművelt terület.” PÉNTÉK János 2003, 50.

² Az *élősvény* mint tértagoló eszköz elsősorban Erdély nyugati és középső területein (pl. Szamosháton, Biharban, Bánságban és Mezőségen) fordult elő. Az *élőeleven kerti/kerítés* már inkább Belső-

Mezőségen volt használatos. A *gyepű* és összetételei Érmelléken és Szilágyságban, valamint a Mezőség és a Székelyföld találkozásának sávjában (pl. Szabédén, Marossárpatakon, Nyárádszentmártonban, Nyárádkarácsonfalván, Bedében, Böződön, Pipén stb.) élnek, miközben a keleti székelyeknél elsősorban a *határ* rendelkezett hasonló jelentéssel. A deszka és a léckerítések terminológiája régiókban a *kerti/kerítés* megoszlását követi. Míg a *kert* kifejezés elsősorban Erdély keleti térségében általános, addig a *kerítés* főleg a régió nyugati részein használatos. Lásd PÉNTÉK János 2003, 51.

³ CAPESIUS, Roswith 1977, 18–30.

⁴ KESZEG Vilmos 1990.

⁵ HERMANN Gusztáv Mihály 2003, 15; EGYED Ákos 2006, 217–220.

összegyűjtött monda- és mesevilág számtalan köte, valamint a Kriza János által megjelentetett *Vadrózsák* című székely népköltési gyűjtemény is.⁶

A magyar értelmiségi rétegnek a székelység felé fordulása, valamint a magyar nemzetállam, nemzeti kultúra és polgári nemzettudat kiépítése voltaképp egy időben bontakozott ki. A Kárpát-medence legkeletibb részében élő székelység folklórja (ódon balladák, népmesék és mondák) mellett csakhamar a tárgyi kultúra számos lokális eleme (pl. kötött kapuk, kopjafák stb.) is sajátos funkciókat, szimbolikus jelentéseket nyert. Habár a kötött, földött kapuk több néprajzi tájegységünkben egészen napjainkig fennmaradtak, az Erdély délkeleti részén fennmaradt változatok a 19. század második felétől kezdődően fokozatosan székely- és magyarságszimbólumokká váltak. Hasonló utat jártak be a székelyföldi temetőekben fennmaradt fából faragott fejfák is.⁷

A székelyföldi fedeles, kötött kapuk⁸ napjainkban elsősorban lokális, regionális, etnikai és nemzeti identitást reprezentálnak, magyar nemzeti szimbólumokká váltak szerte a Kárpát-medencében és azon kívül is. Számuk látványosan megsokszorozódott a 20. század végén, amikor impozáns változataikat elsősorban parókiák, templomok, temetők, művelődési házak, iskolák és különböző emlékművek előtt, valamint a falvak bejáratánál vagy azok központjában állították fel.⁹

A magyar néprajzi szakirodalom *székelykapunak* nevezi azt a fából faragott, három függőleges, magas oszlopon álló, fedett kapuzatot, mely alatt a kisebb bejárat a gyalogos személyek, a nagyobb pedig elsősorban a szekerek számára készül. A gyalogkapu fölötti ablakot, a fedél alatti vízszintes gerendát, valamint a függőleges tartóoszlopokat faragott és festett motívumok, valamint különböző feliratok is díszíthetik.¹⁰

Huszka József etnográfus és művészettörténész fiatal rajztanárként Sepsiszentgyörgyön élt. A 20. század elején megjelent dolgozataiban az erdélyi, székelyföldi fedett kapuk keleti (perzsa, indiai, kínai) párhuzamaira hívta fel a figyelmet. A Székely Nemzeti Múzeum alapításának ötvenedik évfordulójára megjelentetett *Emlékkönyvben* a székelyföldi fedeles nagykapuk galambbúgját elsősorban keleti vallásos képzetekkel és ókori galambkultusszal hozta

összefüggésbe. Egy 1751-ben készült dálnoki kapuablak címerképének elemzése során igencsak határozottan és merészen fejtette ki, hogy azon a Nap meg a sarlós Hold, egy virágágyon nyugvó nő, valamint egy nagyobb csokrot tartó hableány és egy griff ábrázolása keleti képzetekre épül. Azok, Huszka véleménye szerint, voltaképp az archaikus duális világkép, valamint a világosság képi megfogalmazásainak tekinthetők.¹¹ Korának romantikus történelem- és kultúraszemlélete Huszka Józsefet arra készítette, hogy a székelykapuk előzményeit, eredetét, szerkezetét, díszítményeit elsősorban bibliai szövegek, keleti (indiai, kínai és föníciai) párhuzamok segítségével magyarázza.¹²

László Ferenc, aki 1901-től a Székely Nemzeti Múzeum őre, kiváló tudósa volt, egy 1913-ban készített írásában mutatta be azokat a régi galambbúgos kapukat, amelyeket a múzeum Kós Károly által tervezett új épülete elé állítottak fel. Az építkezéseket irányító bizottság tagjai tudatosan arra törekedtek, hogy a múzeumtelek utcai vonalára jellegzetes székelykapukat helyezzenek el. Így került másodlagos helyére egy 1733-ban készített háromszéki (Dálnok), valamint egy 1875-ben faragott és festett udvarhelyszéki (Zetelaka) kapu. Mindkettőt a székely kultúra szimbólum értékű, reprezentatív alkotásaként állították a múzeum elé.¹³

Jankó János abban a bírálatában, amelyet Huszka József *A székely ház* című könyvéről írt, egyértelműen arra mutatott rá, hogy a *székelykapunak* nevezett galambbúgos nagykapu variánsai elsősorban a történeti Erdély területén fordulnak elő. Kutatásai szerint már attól nyugatra csak szórványos nyomaikat vagy egyszerűbb változataikat lehet megtalálni. Például felbukkannak Krassó-Szörény megye területén az ott élő románok házai, telkei előtt is.¹⁴

Szinte Gábor a 20. század első évtizedében megjelentetett írásaiban a székelyföldi földött kapuk szerkezetének, forma- és motívumkészletének rendszeres elemzését végezte el.¹⁵ Egyéni kutatásai alapján úgy vélte, hogy a fedett nagykapuk már a román és a gótikus korban elterjedtek voltak Európában, s változataik elsősorban Németország erdős vidékein bukkantak fel. A 15. században készült képek és rajzok a német településeken a székelykapu alapvető struktúrájához hasonló változatokat örökítettek

⁶ ORBÁN Balázs 1868–1873; KRIZA János 1863; KRIZA János – Orbán Balázs – BENEDEK Elek – SEBESI Jób 1882.

⁷ KÓS Károly 1972, 253; HOFER Tamás 1982; BÍRÓ Zoltán – GAGYI József – PÉNTÉK János 1987; KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor 1999; BODÓ Julianna 2000; Uő 2001; JUHÁSZ Ilona, L. 2005, 139–144; DEMETER István – MIKLÓS Zoltán 2007.

⁸ FILEP Antal 1979; JÓZSA András 1985.

⁹ KINDA István 2006.

¹⁰ FORRAI Ibolya 1988, 91–94.

¹¹ HUSZKA József 1929, 463.

¹² NAGY Margit, B. 1970, 73.

¹³ LÁSZLÓ Ferenc 1978, 174–177; SZŐCSNÉ GAZDA Enikő 1999.

¹⁴ SEBESTYÉN Károly, Cs. 1923, 40.

¹⁵ SZINTE Gábor 1909; Uő 1910.

meg. Szinte Gábor közleményeiben azt is feltárta, hogy a csehek és a horvátok szintén ismerték az íves, földött nagykapukat. Dolgozataiban kihangsúlyozta, hogy a reneszánsz virágdíszei a 17. század idején teljesen elborították a székelyföldi fedeles kapukat, míg a székelyes csángóknál csak a korábbi, egyszerűbb változataik maradtak fenn. Szinte Gábor úgy vélte, hogy a székelykapuk eredetét elsősorban a magas kultúrában, az egyházi építészetben kell keresnünk. Következtetéseit sommásan így fogalmazta meg: „A galambbúgos nagykapu (székelykapu) a czintérem-kapuból fejlődött ki.”¹⁶

Györffy István elsősorban a székelység határvédő szerepével magyarázta a földött fakapuk kialakulását. Mivel a keleti határok, gyepek védelmében a székelyek fontos szerepet játszottak, az egykori gyepek kapuk fokozatosan először falukapukká¹⁷ váltak, majd amikor a különböző családok telkei közé már kerítéseket építettek és utcákat alakítottak ki, akkor került a kötött kapuzat az egyes familiák házai elé.¹⁸ Györffy jól tudta, hogy a gyeprendszer mint védelmi struktúra nemcsak magyar sajátosság. Éppen ezért a székelykaput ő sem tartotta kizárólagosan hazai produktumnak. Ugyanakkor annak specifikus ornamentikáját és motívumait már a székelyföldi kötött, fedeles kapuk sajátosan lokális elemeinek, a székely kultúra reprezentatív sajátosságainak tekintette.¹⁹

Cs. Sebestyén Károly Györffy Istvánhoz hasonlóan úgy vélte, hogy a székelykapu nemcsak a Székelyföld specifikus kulturális eleme, mivel annak egyszerűbb formái előfordulnak a történeti Erdélyen kívül a Szörénységben, Karánsebes környékén, valamint a Temes és a Bisztra völgyében fekvő falvakban is. Írásaiban arra is figyelmeztetett, hogy a Székelyföldhöz hasonlóan ez a terület is az ország hajdani határa mentén fekszik.²⁰ Miközben Györffy István és Cs. Sebestyén Károly elsősorban a kötött kapuk földrajzi elterjedését vizsgálták, mellőzték a történeti források, írott dokumentumok adatainak széleskörű hasznosítását.²¹

A székelykapuk eredetével, kialakulásával, fejlődésével és párhuzamaival kapcsolatban Viski Károly kutatásai hoztak újabb eredményeket.²² Csak akkor fogalmazta meg következtetéseit, miután rendszeresen áttekintette az európai szakirodalmat és a különböző írott forrásokat. Alapos szakirodalmi és levéltári dokumentálódása után úgy vélte, hogy a kötött és a fedeles kapuk változatai a történeti Magyarország

bizonyos régióin kívül még megtalálhatók Bulgária, Horvát-, Cseh-, Morva- és Németország, valamint Hollandia területén is. Az általa megvizsgált és ismert európai párhuzamok alapján úgy vélte, hogy Nyugat-Európa középkori külső várkapui, úgynevezett huszárvárkapui sokoldalú hatást gyakoroltak a Kelet-Európában élő népek építészetére. Habár nem tudta bebizonyítani, hogy azok hogy kerülhettek Kelet-Erdélybe, véleménye szerint a székelykapuk eredetét elsősorban a közép- és újkori várak kapuzatában kell keresnünk. Fennmaradásukat a székelység jellegzetes határvédő, katonai funkcióival, specifikus autonómiájával, zártabb életmódjával, hagyományörzésével, ökológiai környezetével és viszonyaival, a helyben bőségesen fellelhető fa iránti szeretetével, valamint kimagasló faragó tudásával magyarázta.²³

Szabó T. Attila a 20. század közepén nagyon jelentős írott forrásanyagot tárt fel és közölt a székelykapuk térbeli és időbeli elterjedésével kapcsolatban. Levéltári kutatásai során rendre megvizsgált különböző birtokösszeírásokat, leltárakat, s végül is azokban találta meg a székelyföldi fedeles kapuk eredetével, elterjedésével és párhuzamaival kapcsolatos bizonyítékokat. Tudós nyelvtörténészünk azt hangsúlyozta közleményeiben, hogy a székelykapu eredetét, előképeit nem a külső várak kapuzatában kell keresnünk, hanem inkább az udvarházak telkei előtt álló nagykapukban, melyek, az általa megvizsgált írott források alapján, korábban nem csak a Székelyföldön, hanem Erdély egész területén általánosan elterjedtek voltak.²⁴

B. Nagy Margit művészettörténész már az 1950-es években foglalkozott a székelykapuk eredetével, kialakulásával és fejlődésével. Tanulmányaiban arra kereste a választ, hogy az udvarházak nagykapui és a várkapuk között volt-e valamilyen szerves kapcsolat, vagy azok egymástól teljesen függetlenül alakultak ki. Másodszorban azt kutatta, hogy a kötött és fedeles kapuk időben hogyan alakultak, térben hogyan terjedtek, milyen hatásokra változott meg alapvető szerkezetük, építési technikájuk és mintakincsük, végül is milyen okok miatt szorultak, hűzódtak vissza csak Székelyföld területére.²⁵

Mivel Szabó T. Attila levéltári adatgyűjtései mellett B. Nagy Margit rendszeresen áttekintett más írott forrásokat is (pl. a 17–18. századi urbáriumok és conscriptiók ide vonatkozó anyagát), elsősorban azok alapján fogalmazta meg az erdélyi régiségben

¹⁶ SZINTE Gábor 1909, 45–46.

¹⁷ LUKÁCS László 2001; Uő 2002.

¹⁸ A néprajztudós arra is rámutatott, hogy a gyepek a gyepek kapuhoz hasonló utat tett meg, végül kerítés lett belőle. GYÖRFFY István 1913, 548–552.

¹⁹ FORRAI Ibolya 1988, 96.

²⁰ SEBESTYÉN Károly, Cs. 1923, 41.

²¹ NAGY Margit, B. 1970, 73.

²² VISKI Károly 1929.

²³ NAGY Margit, B. 1970, 73.

²⁴ SZABÓ T. Attila 1939; 1977; 1980a; 1980b.

²⁵ NAGY Margit, B. 1958; Uő 1970, 74.

előforduló változatok és a székeleykapu közötti alapvető, lényegi összefüggéseket. Fejtegetései során abból indult ki, hogy a mai székeleykapu szerkezete voltaképp három oszlopra emelt két osztatú, egy kis- és egy nagykapuból álló konstrukció. A három függőlegesen felállított magas oszlopot egy vízszintesen elhelyezett gerenda fogja össze, amelyre sokszor zsinddal vagy cseréppel fedett galambbúgot is építettek. A kapulábakat és a gerendát úgy kapcsolták össze különböző kötésekkel, hogy azok félköríves, boltívszerű formát alakítsanak ki. Ezeket a kapuzatokat legtöbbször faragott, ritkábban festett motívumokkal díszítették. Sok esetben pedig a megrendelő nevét és a készítés évszámát is ráfaragták.²⁶

B. Nagy Margit tüzetesebben megvizsgálta azt az ikonográfiai anyagot is, melyre korábban éppen Viski Károly építette elemzéseit és következtetéseit. A székeleykapukkal rokonított várkapuk és a különböző nyugat-európai ábrázolások részletes áttekintése és elemzése után már úgy vélte, hogy az oszmán-török korban létező magyarországi külső várkapuk vagy a Dürer-metszeteken megörökített zsindefedeles kapuzatok valójában mind nagykapuk, tehát a székeleykapuknál meglévő jellegzetes kis- vagy gyalogkapu hiányzik szerkezetükből. Ebből arra következtetett, hogy Viski tételeinek bizonyítására valószínűleg olyan 16. századi formákat használhatott, melyek a székeleykapuknál egy fokkal egyszerűbb konstrukciók lehettek, de azok régebben Erdélyben is léteztek. A kötött kapuk galambbúgos változatai a 17. század idején fokozatosan Erdélyben is elterjedtek, de kiforrottabb variánsaikat a különböző összeírások elsősorban a korabeli udvarházak előtt jelzik. A történeti források alapján B. Nagy Margit úgy vélte, hogy a galambbúgos kapuzatok csak a 16. század végétől kezdődően alakulhattak ki. Mivel a 17. századi dokumentumok sem jelzik a galambbúg meglétét a külső várkapukon, a kolozsvári művészettörténész szerint az elsősorban a korabeli udvarház-építészetben alakulhatott ki, ahonnan fokozatosan elterjedt és meghonosodott a falusi családok portái előtt is.²⁷

Szabó T. Attila és B. Nagy Margit levéltári kutatásait csakhamar a néprajzkutatók is megerősítették. A 20. századi terepkutatások elsősorban azt tárták fel, hogy a kötött kapuzatoknak a Székelyföldön belül milyen változatai élnek, másodsorban pedig bemutatták, hogy a többi erdélyi magyar tájegységen milyen alapvető jellegzetes, lokális variánsaik láthatók.

A faragott fedeles kapuk előfordulnak Kalotaszegen is, például Bánffyhunad környékén és a Nádas-patak völgyében fekvő falvakban, ahol leggyakrabban közvetlenül a ház mellé emelik, máshol pedig az utcára néző kerttel egy vonalban építik fel.²⁸ Kiképzésük voltaképp azonos a székelyföldi kötött kapuk szerkezetével.²⁹ Habár Kalotaszegen elsősorban a finoman díszített, fedeles gyalogkapuk a legelterjedtebbek, ebben a térségben még napjainkban is impozáns kötött és fedett, kis és nagykapuval ellátott kapuzatokat találunk.³⁰ A Nádas menti Mérában a 20. század közepén olyan nagyméretű, kötött és fedett kapuk is elterjedtek, melyeknek egyedi sajátossága elsősorban szélességükben áll, alapvetően meghatározva a település jellegzetes utcaképet.³¹

A néprajzkutatók és a művészettörténészek a kötött kapuk számos régi változatát találták meg a Nyárád menti székely falvakban. Például a Mikházán lévő ferences rendház előtti kapuzatot 1673-ban készítették tölgyfából, amelyet domborított virágos ornamentikával díszítettek. Nyárádszentlászlón az unitárius templom fedeles kerítésének kapuját az 1860-as években ácsolták. A csíkfalvi egyház cintermének kapuja pedig 1863-ban készült. A Kőszvényesen felállított galambbúgos kapuzat szabályos félkörívre épülő nagy- és kiskapuját laposan domborított díszítmények ékesítik.³²

A fedett fakapuk változatai előfordultak a Kis-Küküllő völgyében fekvő magyar falvakban is. Legimpozánsabb galambdúcos variánsaik (pl. Magyarlapádon, Péterfalván, Dombón) elsősorban templomok, cintermek és iskolák előtt álltak.³³ Az ádamosi templom kerítésének egyszerűbb, hullámvonalas díszítésű kapuzata 1740-ben készült, míg a református egyház barokkos virágornamentikájú kapuján az 1826-os évszám látható.³⁴ A különböző deszkakapuk ebben a völgyben – Kós Károly terepkutatásai szerint – elsősorban nemesi udvarházak, papi és tanítói lakások előtt álltak korábban, melyek a 19. század végén már sokfelé elterjedtek a parasztudvarok előtt is. A 20. század közepén elsősorban az utcáson elhelyezett faragott és fődött kiskapuk voltak általánosak a vidék falvaiban: például Dombón, Királyfalván, Magyarlapádon, Nagykenyén, Ózdon, Péterfalván stb.³⁵

Kós Károly a Kis-Küküllő völgyében végzett terep- és levéltári kutatásai nyomán arra a következtetésre jutott, hogy a vidék falvaiban látható fedett

²⁶ NAGY Margit, B. 1970, 75.

²⁷ NAGY Margit, B. 1970, 78.

²⁸ FORRAI Ibolya 1988, 94.

²⁹ FURU Árpád 2007, 57–66.

³⁰ CSETE Balázs 1990, 9–12, 92–93.

³¹ FURU Árpád 2007, 59.

³² FORRAI Ibolya 1988, 94–95.

³³ KÓS Károly, dr. – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő 1978, 78–81.

³⁴ FORRAI Ibolya 1988, 95.

³⁵ KÓS Károly, dr. – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő 1978, 69–78.

és kötött kapuzatok számára elsősorban a magaskultúra nyújtott mintákat. „Míg az ilyenféle régi, félnépi, félkörös nyílású, fedeles és galambdúcos cserefa kapuk előképei az úri kastélyok s nemesi porták előtt már korábban épült boltozott kőkapuk voltak, később, a téglafalusi térhódításával, már a cserefa kapuk szolgáltak »mintául« egyes téglakapukhoz.”³⁶

Kós Károly elsősorban írott, történeti források alapján bizonyította, hogy a hivatásos ácsok már a 17–18. században nagyon fontos, kulcsszerepet játszottak a különböző közösségi építkezéseknél, például a Kis-Küküllő völgyében látható kapuzatok, haranglábak megvalósításában. Az erdélyi falusi ácsokat ugyanakkor nagyon mozgékony embereknek tartotta, akik – éppen a korabeli feljegyzések szerint – felbukkantak nemcsak a Kis-Küküllő völgyében (pl. Gógánváralján), hanem Alvincen, Gyulafehérváron vagy éppen a Szilágyságban is, sokszor pedig rokoni szálak fűzték össze őket.³⁷

Az eddig megjelent publikációk, tanulmányok és kötetek elsősorban az udvarhelyszéki kötött és fedett kapukkal foglalkoztak legalaposabban, mivel díszesen faragott és festett formáik éppen ebben a székben maradtak fenn a legnagyobb számban.³⁸ A vidék kapuzatainak jellegzetes helyi elemének tekinthetjük – Malonyaival Dezsővel együtt – a nagy gondnal kialakított mivesz oszlopdíszeket.³⁹

Csikszék falvaiban a kötött kapuk elsősorban rövidített vagy toldott patkóívre épültek. A gyalogkapu fölötti ablakot itt is rendszerint deszkából kivágott, rácsos, köríves vagy címeres, Holdat és Napot, valamint csillagokat ábrázoló motívumok díszítették.⁴⁰ A kászoni nagykapuk monumentalitását elsősorban egyszerűbb kivitelezésük fokozta, mivel azokat kevésbé díszítették. A kapulábak méreteit rendszerint a megrakott szénásszekér hagyományos magasságához szabták. Kós Károly terepkutatásaiból ismerjük, hogy a *kötött* vagy a *galambdúcos* nagykapuk Csikszék falvaiban (Kászonban, Menaságon) is elsősorban csak a módosabb *huszárcsaládok* portáit díszítették.⁴¹ A szerző ugyanott elfogadja, hogy a székelyföldi kapukra jelentős hatást gyakoroltak a városi kapuk és más erősített kapuk különböző elemei. „Viszont kétségtelen, hogy akár csak más (köztük távoli kelet-ázsiai) vidékek fából ácsolt fedeles kapui, úgy a kászoni székelykapu sem »fából kőkapu«,

ellenkezőleg: helyi előzmények továbbfejlesztésével kialakított jellegzetes ácsmunka. Művészi értékét is épp az ácsmunka magasrendűsége adja meg.”⁴²

A legnagyobb méretű galambdúcos kapuzatok Háromszéken is elsősorban a lófők, főnépek vagy a szabad székely családok portáit, valamint a faluközösségek számára fontosabb helyeket (pl. szérús kertet, templomok és iskolák bejáratát) ékesítették.⁴³ A lokális és az etnikai identitás reprezentálására napjainkban temetők és falvak bejáratánál is elhelyezik monumentális változataikat.⁴⁴

A kötött és fedeles kapuk a Székelyföldtől keletre, Moldvában is felbukkannak. A Tatros és az Ojtoz folyók mentén látható kapuk elsősorban a *székelykapukra* emlékeztetnek, de azoknál már alacsonyabban, rendszerint nem rendelkeznek galambdúccal, mivesebb íves hónaljkötésekkel, díszes faragásokkal vagy feliratokkal. Ékességüket elsősorban a szárnyak deszkakivágása, a pikkelyszerű zsindelezés és a fődémszerkezet nyársai alkotják. A vagyonosabb gazdák a Szeret menti falvakban a két világháború közötti években módosságuk fitogtatására cifrább kapukat készítettek.⁴⁵ Az utóbbi évtizedekben már cementből készítik el változataikat.

A fedeles kapukat Kós Károly kutatásai szerint Moldvában is az Erdélyből oda kivándorolt székelyek, gazdagabb bojárok, szabad földművesek (răzeşek) telkei, míg Olténiában szintén a kisbojárok meg a szabad földművesek házai előtt találjuk. A néprajztudós azt sem tartotta véletlennek, hogy változatait az erdélyi románság körében is elsősorban a sajátos kiváltságokkal rendelkező mócok vagy Máramaros nemesített falvaiban találjuk.⁴⁶

B. Nagy Margit szerint a krassó-szörényi határörvidék galambbúg nélküli, fedeles kötetlen kapuzatai, valamint a máramarosi fedeles kötött kapuk egy korábbi, 17. századi formát őriztek meg. Következtetései szerint a külső várak és az udvarházak fakapui voltaképp népi eredetűek voltak, majd azok később külön utakon fejlődtek tovább egészen a kőből épített változatokig.⁴⁷

Kós Károly a különböző nagy-, fedeles-, száraz-, kötött vagy székelykapukat nem tartotta csak „székely találmánynak”, mivel változatai rendre felbukkantak Erdélyen kívül Biharban, Máramarosban, Bákó vidékén s Olténiában is, de 17–18. századi

³⁶ Uo. 84.

³⁷ Uo. 34.

³⁸ HAÁZ Ferenc 1942; CSERGŐ Bálint 1999; KOVÁCS Pirokska 2000; GAGYI József 2004.

³⁹ CSERGŐ Bálint 1999, 139–140.

⁴⁰ FORRAI Ibolya 1988, 95.

⁴¹ KÓS Károly, dr. – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő 1972, 67.

⁴² Uo. 72.

⁴³ FORRAI Ibolya 1988, 95.

⁴⁴ KINDA István 2006.

⁴⁵ KÓS Károly, dr. – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő 1981, 30–31.

⁴⁶ KÓS Károly, dr. – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő 1972, 91–92.

⁴⁷ NAGY Margit, B. 1970, 79. A máramarosi kapukról bővebben lásd NISTOR, Francisc 1977.

írott források azt dokumentálják, hogy a Székelyföldön kívül még elterjedtek voltak a Kis-Küküllő, Aranyosszék, a Mezőség, Kis-Szamos mente, Kalotaszeg, szórványosan Vajdahunyad, Nagy-Küküllő és Fogaras vidéke nemesi udvarházai előtt is.⁴⁸ A székelykapuk díszítményeivel kapcsolatban pedig B. Nagy Margit azt hangsúlyozta, hogy azokon viszonylag kevesebb geometrikus ornamenst találunk, mivel jóval elterjedtebbek az akantuszlevélből kialakított indák, különböző tulipánformák meg szőlőfürtök, de találunk rajtuk rozettákat, kelyheket, faoszlopokat, fogsordísz, kötélfonatokat, ritkábban pedig kígyó- és sárkánymotívumokat is. Balogh Jolánhoz⁴⁹ hasonlóan úgy vélte, hogy a nagyon népszerű növényi eredetű mintakincs kialakulásában elsősorban a reneszánsz játszott meghatározó szerepet, s színezésük már a 17. században sem számított ritkaságnak. Az udvarházak előtt álló faragott kapukat tehát elsősorban falusi faragómesterek készítették, de a kúriák előtt emelt díszes nagykapuk fokozatosan tovább fejlődtek, majd éppen a népi mesterek révén újra visszahatottak a falusi építészetre. „Ilyenformán tehát a székelykapu napjainkig való továbbélése nem az uralkodó osztályoktól elhagyott, megunt szokásnak a nép körében való meggyökerezése volt, hanem egy népi eredetű alkotásnak a népi környezetbe való visszatérése.”⁵⁰

Az Európában, a Kárpát-medencében előforduló kötött kapuk „székellyé” válása – Kósa László szerint – a következőképpen történhetett: „Valószínűleg úgy, hogy az általános kapuállító szokás egy-egy vidéken, így a Székelyföldön is élő hagyomány maradt. A székelyek fejlett ácsmesterségbeli tudása és díszítőkedve magas fokra fejlesztette és helyileg jellegzetessé tette készítését. Így a székelykapu jó példája annak, hogy a magyar népművészet milyen távoli európai összefüggéseket rejt magában. De azt is tanúsítja, hogy a helyi társadalmi-történeti fejlődésnek mennyire erős a teremtető-formáló ereje, s milyen sajátos jellegeket fejleszthet ki.”⁵¹

*

A tudománytörténeti összefoglalásból azt látjuk, hogy a kutatók a székelykapuk előzményeit, párhuzamait, változatait és eredetét eddig elsősorban különböző várak, udvarházak kapuzataiban keresték, mások pedig nyugat-európai vagy keleti népeknél fedezték fel variánsaikat. A keleti vagy a nyugati hatások kiemelése közben – véleményem szerint – nem fordítottak elég figyelmet arra, hogy a kötött és

fedett kapuknak Erdély városaiban milyen változatai fordulnak elő.

Az utóbbi években Kolozsvár belvárosában számtalan kötött, fedett kapuzatra figyeltem fel. Változataik szórványosan felbukkannak a kincses város régi, központi részében is, de jóval gyakrabban a történeti városmag szomszédságában fekvő Hídelvén, Kétvízközbén, Külmagyar és Külközép utcában, valamint más, hóstátiak által lakott városrészekben.⁵²

A kötött fakapuknak Kolozsvárt alapvetően két szerkezeti formája fordul elő: a fedeles nagykapu, valamint a kis- és a nagykapuval rendelkező változata. Mindkét variánsra jellemző, hogy sem a függőlegesen álló oszlopaikat, sem a vízszintes gerendájukat nem díszítik olyan faragott vagy festett motívumok, melyek még napjainkban is szép számban láthatók a szomszédos kalotaszegi falvak kapuzatain. A kolozsvári fakapuk monumentalitását elsősorban hatalmas méreteik, gondosan kifaragott deszkatabláik és oszlopaik fokozzák.

A kolozsvári fakapuk elsősorban azt a kérdést vetik fel, hogy a kincses városban található változatok egy nyugat-európai, urbánus kapuzat szigetszerűen fennmaradt variánsai-e, tehát nyugati, városi minták hatására honosodtak-e meg a kincses városban? Ha ezt a feltételezést elfogadjuk, akkor a Szamos parti településen voltaképp egészen napjainkig fennmaradtak és konzerválódtak azok a kapuformák, melyek a középkor századaiban Nyugat-Európa városaiban is jellegzetes elemei voltak. Másodsorban pedig arra is gondolhatunk, hogy a kolozsvári kötött fakapuk a közeli Kalotaszeg vagy a távolabbi Székelyföld falusi települései felől érkeztek, honosodtak meg a betelepedett családokkal együtt. A város szélén élő földész familiákban fennmaradt tradíciók, valamint az anyakönyves vizsgálatokon alapuló névelemzések azt jelzik, hogy a kolozsvári Hóstátokba székely familiák is betelepültek.⁵³

B. Nagy Margit eredményeihez hasonlóan úgy vélem, hogy az erdélyi falvakban felépített változatok elsősorban az ottani mesterek közvetítésével kerültek be a kincses városba, ahol azok fokozatosan alkalmazkodtak az urbánus világhoz, a kolozsvári családok jellegzetes gazdasági életviteléhez és telekszerkezetéhez.⁵⁴ Ennek az adaptációnak az eredményeképpen a történeti Erdélyben, valamint a szomszédságában is előforduló fedeles fakapuknak sajátos urbánus változatai alakultak ki fokozatosan a kincses városban, melyek elsősorban a történelmi városmag

⁴⁸ KÓS Károly, dr. – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő 1972, 72.

⁴⁹ BALOGH Jolán 1967, 74–166.

⁵⁰ NAGY Margit, B. 1970, 84.

⁵¹ KÓSA László 1978, 162.

⁵² PILLICH László – VETÉSI László 1984, 87–94.

⁵³ PILLICH László – VETÉSI László 1984, 55, 110–112.

⁵⁴ Ezt a feltételezést erősíti meg dr. Kós Károlynak az erdélyi falusi ácsmesterek térbeli mobilitásával foglalkozó levéltári kutatásai is. Lásd KÓS Károly, dr. – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő 1978, 34–35.

perifériáján élő hóstáti magyar földészek által lakott portákat díszítik egészen napjainkig.

A Kolozsváron fennmaradt kötött, fedeles fa-
kapuk végül is azt a felismerést erősítik meg, hogy

archaikus kulturális elemekkel nemcsak elzárt, el-
szigetelt, hagyományőrző falvakban, hanem sokszor
centrális területeken is találkozunk.

Pozsony Ferenc – Babes–Bolyai Tudományegyetem, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár;
pozsonyferenc@yahoo.com

Irodalom

- BALOGH Jolán
1967 A népművészet és a történeti stílusok, *Néprajzi Értesítő* XLIX, 74–166.
- BÍRÓ Zoltán – GAGYI József – PÉNTEK János (szerk.)
1987 *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklórizmus köréből*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- BODÓ Julianna
2001 Jelek a térben. Identitástermelés és térhasználat a Székelyföldön, in: Tóth Károly (szerk.): *Migráció, A tudomány jelene és jövője a kisebbségben élő közösségek életében* című konferencia előadásai, Dunaszerdahely, 56–63.
- BODÓ Julianna (szerk.)
2000 *Miénk a tér? Szimbolikus térhasználat a székelyföldi régióban*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- CAPESIUS, Roswith
1977 *Das siebenbürgisch-sächsische Bauernhaus. Wohnkultur*, Kriterion Verlag, Bukarest.
- CSERGŐ Bálint
1999 *Az Udvarhely vidéki székelykapu*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- CSETE Balázs
1990 *Kalotaszegi fufaragások*, Sajtó alá rendezte és az előszót írta Selmeczi Kovács Attila, Néprajzi Múzeum, Budapest.
- DEMETÉR István – MIKLÓS Zoltán
2007 Egy jelentéktelen családi örökség közkinccsé válása – egy XIX. századi székely kapu restaurálása, *Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek* 6, 29–35.
- EGYED Ákos
2006 *A székelyek rövid története a megtelepedéstől 1918-ig*, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.
- FILEP Antal
1979 Fedeles kapu, *Magyar Néprajzi Lexikon* II, Budapest, 84–90.
- FORRAI Ibolya
1988 A székely kapu, in: Balás Gábor (szerk.): *A székely művelődés évszázadai*, Panoráma Kiadó, Budapest, 91–97.
- FURU Árpád
2007 *Kalotaszeg népi építészete*, Gloria, Kolozsvár.
- GAGYI József
2004 *Örökített székelykapu. Környezetek, örökség, örökségsítés egy székelyföldi faluban*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
- GYÖRFFY István
1913 A feketekörös-völgyi magyarság, *Földrajzi Közlemények*, 548–552.
- HAÁZ Ferenc
1942 Kapufaragás Fenyéden, in: Uő: *Udvarhelyszéki famessterségek*, Kolozsvár, 49–61.
- HERMANN Gusztáv Mihály
2003 *Náció és nemzet. Székely rendi nacionalizmus és magyar nemzettudat 1848-ig*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- HOFER Tamás
1982 Archaikus sírjeleink kérdéséhez, in: Hoppál Mihály – Novák László (szerk.): *Előmunkálatok a magyarság néprajzához* 10, Budapest, 325–367.
- HUSZKA József
1929 Székely kapuk meséje, in: Csutak Vilmos (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 461–465.
- JÓZSA András
1985 A galambbúgos nagykapu, *Művelődés* XXXVIII, 7, 28–31.
- JUHÁSZ Ilona, L.
2005 Székelykapuk, in: Uő: „Fába róva, földbe ütvé...” *A kopjafák/emlékoszlopok mint a szimbolikus térfoglalás eszközei a szlovákiai magyaroknál*, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Kiadó, Komárom–Dunaszerdahely, 139–144.
- KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor
1999 *Magyarság-szimbólumok*, Európai Folklór Központ – Teleki László Alapítvány, Budapest.
- KESZEG Vilmos
1990 Kerítések, *Művelődés* XXXIX, 6–7, 30–31.
- KINDA István
2006 Székely falukapuk. Adatok és szempontok egy régi-új jelenség értelmezéséhez, in: Gazda Klára – Tótszegi Tekla (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 14. Tanulmányok Szentimrei Judit 85. születésnapjára*, KJNT, Kolozsvár, 272–287.

- KOVÁCS Piroska
2000 *Székelykapuk Máréfalván*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
- KÓSA László
1978 A székelykapu, in: Jávorka Kata – Küllös Imola – Tátrai Zsuzsanna (szerk.): *Kis magyar néprajz a rádióban*, RTV–Minerva, Budapest, 160–162.
- KÓSA Károly
1972 A székely sírfák kérdéséhez, in: Uő: *Népélet és néphagyomány. Tíz tanulmány*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 253–274.
- KÓSA Károly, dr. – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő
1972 *Kászoni székely népművészet*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
1978 *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
1981 *Moldvai csángó népművészet*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- KRIZA János
1863 *Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény*, Kolozsvár.
- KRIZA János – ORBÁN Balázs – BENEDEK Elek – SEBESI Jób
1882 Székelyföldi gyűjtés, *Magyar Népköltési Gyűjtemény* III, Budapest.
- LÁSZLÓ Ferenc
1978 A Székely Nemzeti Múzeum galambbúgos kapui, in: Uő: *Táj és tudomány. Válogatott írások*, László Attila gondozásában és előszavával, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 174–177.
- LUKÁCS László
2001 Das Dorf in Transdanubien, Siebenbürgen und in der Moldau, *Zeitschrift für Balkanologie* XXXVII, 2, 160–167.
2002 A falukapu a Dunántúlon, Erdélyben és Moldvában, *Alba Regia* XXXI, Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár, 35–45.
- NAGY Margit, B.
1958 A székelykapu eredete és múltja, *Korunk* XVII, 6, 862–872.
1970 A székelykapu eredete és múltja, in: Uő: *Reneszánsz és barokk Erdélyben*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 73–84.
- NISTOR, Francisc
1977 *Poarta maramureșeană*, București.
- ORBÁN Balázs
1868–1873 *Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népművészeti szempontból*, Pest.
- PÉNTÉK János
1997 Kert, gyeplő, határ, *Ethnographia* 108, 1–2, 119–234.
2003 *Népi nevek, népi hagyományok*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
- PILLICH László – VETÉSI László
1984 A kolozsvári magyar hóstáti közösség népesedési és szerkezeti alakulása (1899–1980), in: Egyed Péter (szerk.): *Változó valóság 1984. Városkutató*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 54–113.
- SEBESTYÉN Károly, Cs.
1923 A székelykapu földrajzi elterjedésének újabb adatai, *Ethnographia* XXXIV–XXXV, 1–3, 40–42.
- SZABÓ T. Attila
1939 Levéltári adatok faépítészettünk történetéhez II. Székelykapuk és fazarak, *Erdélyi Tudományos Füzetek* 108, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.
1977 A galambbúgos nagykapu az erdélyi régiségben, *Ethnographia* LXXXVIII, 2–3, 302–328.
1980a Levélkapuk és tőkés vagy sorompós kapuk az erdélyi régiségben, *Nép és Nyelv* IV, 344–345.
1980b A galambbúgos nagykapu az erdélyi régiségben, *Nép és Nyelv*, 392–433.
- SZINTE Gábor
1909 A kapu Székelyföldön, *Néprajzi Értesítő* X, 1, 40–55; 2, 97–101; 3–4, 167–178.
1910 A kapu a Székelyföldön, *Néprajzi Értesítő* XI, 1–2, 27–31.
- SZŐCSNÉ GAZDA Enikő
1999 Múzeumi gyűjteményeink. Kötött nagykapuk a Székely Nemzeti Múzeumban, *Háromszék*, 1999. április 10.
- VISKI Károly
1929 Adatok a székely kapu történetéhez, *Néprajzi Értesítő* XXI, 3–4, 65–88.

Porți secuiești la Cluj?

(Rezumat)

Literatura de specialitate a etnografiei maghiare numește *poartă secuiască* acel tip de poartă cu acoperiș ridicat pe trei stâlpi înalți, sub care o intrare mai mică servește pentru persoane, iar una mare în primul rând pentru caruri. Fereastra deasupra porții mai mici, bârna de sub acoperiș, respectiv stâlpii verticali pot avea ornamente cu motive pictate sau sculptate, precum și diferite inscripții. În fond două tipuri de structură de porți legate pot fi întâlnite la Cluj: poarta mare cu acoperiș, respectiv varianta cu câte o intrare mică și mare.

În opinia mea aceste tipuri au ajuns la Cluj prin intermediul meșterilor satelor din Transilvania, și acolo până la urmă s-au adaptat în mod treptat la mediul urban, la stilul de gospodărie, la structura de cadastru caracteristic al familiilor clujene. Rezultând din această adaptație, s-au format variante caracteristice urbane ale porților de lemn cu acoperiș regăsite atât în Transilvania istorică, cât și în vecinătate, cu care se pot mân-dri și azi gospodăriile agricultorilor maghiari din Hoștat de la periferiile nucleului istoric al orașului.

Székely gates in Kolozsvár?

(Abstract)

In the Hungarian ethnographic literature *Székely gate* is the name of a certain type of gate with roof standing on three high beams, under which a smaller entrance serves for pederasts, while a greater one primarily for carts. The window above the smaller gate, the horizontal beam under the roof, respectively the three vertical beams may be ornamented with painted or sculpted motifs and various inscriptions. Basically two such types of bound gate structures are to be found in Kolozsvár (Cluj-Napoca): the great roofed gate, respectively the variant with a smaller and a greater entrance.

In my opinion these types have arrived to Kolozsvár via the Transylvanian village craftsmen, and where they have gradually adapted to the urban environment, to the characteristic husbandry and cadastral styles of the families dwelling in the city. As a result of this adaptation typical urban variants of these roofed wooden gates from historical Transylvania and neighbourhoods have developed, which have been adorning the homes of Hungarian farmers of the “Hóštát” quarters on the peripheries of the historical nucleus of the city until today.

1. ábra Kötött kapu, Kolozsvár. Fotó: Pozsony Ferenc, 2007.

2. ábra Kötött kapu, Kolozsvár. Fotó: Pozsony Ferenc, 2007.

3. ábra Fedeles fakapu, Kolozsvár. Fotó: Pozsony Ferenc, 2007.

4. ábra Kötött kapu, Kolozsvár. Fotó: Pozsony Ferenc, 2007.

5. ábra Fedeles fakapu, Kolozsvár. Fotó: Pozsony Ferenc, 2007.

6. ábra Fedeles fakapu, Kolozsvár. Fotó: Pozsony Ferenc, 2007.

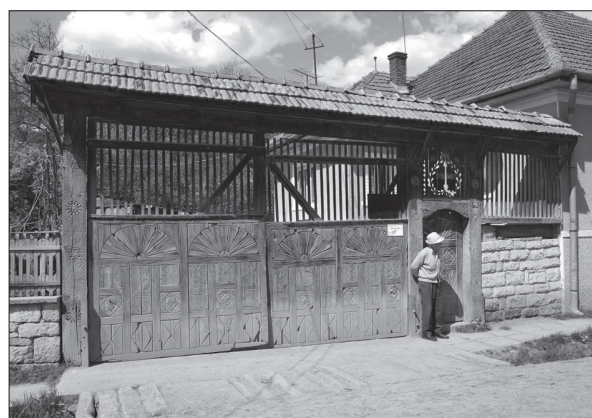
7. ábra Fedeles fakapu, Kolozsvár.
Fotó: Pozsony Ferenc, 2007.

8. ábra Fedeles fakapu, Kolozsvár. Fotó: Pozsony Ferenc, 2007.

9. ábra Szimmetrikus szerkezetű fakapu, Kolozsvár.
Fotó: Pozsony Ferenc, 2007.

10. ábra Kötött kapu, Méra.
Fotó: Pozsony Ferenc, 2008.

11. ábra Kötött kapu, Breb (Máramaros).
Fotó: Felician Sateanu, 2006.

12. ábra Kötött kapu, Szaplonca (Máramaros).
Fotó: Felician Sateanu, 2006.

13. ábra Kötött kapu, Cavarani (Krassó-Szörény, Bánság).
Fotó: Andrei Milin, 2008.

14. ábra Kötött kapu, Jebel (Temes, Bánság).
Fotó: Andrei Milin, 2008.

15. ábra Kötött kapu, Békás (Neamț megye).
Fotó: Pozsony Ferenc, 2006.

16. ábra Kötött kapu, Békás (Neamț megye).
Fotó: Pozsony Ferenc, 2006.

17. ábra Épített nagykapu, Szászbún.
Fotó: Pozsony Ferenc, 2008.

18. ábra Épített kapu, Szászbún.
Fotó: Pozsony Ferenc, 2008.

19. ábra Épített kapu, Szászbún.
Fotó: Pozsony Ferenc, 2008.

20. ábra Kötött kapu, Frumósza (Moldva).
Fotó: Pozsony Ferenc, 2006.

21. ábra Kötött kapu, Gorzafalva (Moldva).
Fotó: Pozsony Ferenc, 2006.

22. ábra Kötött kapu, Pusztina (Moldva).
Fotó: Pozsony Ferenc, 2006.

23. ábra Betonzábés kapu, Gorzafalva (Moldva).
Fotó: Pozsony Ferenc, 2007.

24. ábra Székelykapuk, Szejkefürdő.
Fotó: Pozsony Ferenc, 2006.

25. ábra Kötött kapu, Mikháza. Fotó: Pozsony Ferenc, 2006.

26. ábra Kötött kapu, Páva. Archív felvétel.